

або То у чому ж вона – душевна весна. *Освіта*. 2014. 5–12 лют. (№ 5/6). С. 11.

9. Ткаченко І. Г. Моральне виховання учнів в учнівській виробничій бригаді. *Продуктивна праця учнів у сільській школі* : метод. посіб. для директорів, завучів, учителів та керівників виробн. навчання / за ред. І. К. Шульги. Київ, 1962. С. 28.

10. Ткаченко І. Г. Планування та організація праці в учнівській виробничій бригаді. *Трудове навчання* : зб. ст. Київ, 1978. С. 21–37.

11. Ткаченко І. Г. Психолого-педагогічні підсумки трирічного експерименту / І. Г. Ткаченко, П. Д. Зеленгур. *Початкова шк.* 1972. № 2. С. 70–77. URL: <http://pmu.in.ua/wp-content/uploads/2019/01/Початкова-школа-1972-№2.pdf> (дата звернення: 17.01.2024).

12. Ткаченко І. Г. Трудове виховання старшокласників. Київ : Рад. школа, 1971. 144 с.

Міхно Олександр

ПЕРСОНАЛІЯ ІВАНА ТКАЧЕНКА (1919–1994) В КОНТЕКСТІ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІСТИКИ

Перше питання, яке постає перед дослідником під час розгляду теми деколонізації: чи була Україна колонією? У класичному розумінні, як заморська територія, звісно, не була. Але, по-перше, колоніалізм має різні форми, а, по-друге, найефективніше він утверджується засобами культури, а основними способами колонізації є знання та цінності. З такого погляду, Україна з середини 17 століття перебувала спершу під російським, а пізніше – російсько-радянським колоніальним впливом.

Чинні закони України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (2015), «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» (2023) свідчать, що деколонізація є одним із важливих напрямів державної політики.

Витіснення колоніальних дискурсів з українського гуманітарного простору вимагає застосування новітніх дослідницьких підходів і в наукових студіях, зокрема біографічних. Стисло в загальних рисах окреслимо потенційні напрями досліджень у царині педагогічної біографістики в контексті деколонізації.

Роки життя Івана Ткаченка (1919–1994) майже синхронно накладаються на період існування СРСР, до складу якого входила Україна як Українська РСР. Отже, роки навчання, становлення педагога, початок і завершення трудової діяльності, професійні здобутки і, зрештою, визнання, відбувалися в умовах радянської дійсності. Тому біографія І. Ткаченка є важливою для розуміння та аналізу освітнього простору радянського періоду.

Програма Всеукраїнського круглого столу «Трудове виховання учнів у контексті реалізації ідей концепції “Нова українська школа”», присвяченого 105-й річниці від дня народження Івана Ткаченка, засвідчує, що різноаспектні теми виступів – це вже ознака деколоніального підходу, коли контекст розглядається не традиційно, як історично тло, а як численні лінії дослідницького пошуку. Ці лінії визначаються на основі запитань, причому непростих запитань, які ставить дослідник. Наука може й має ставити складні питання, щоб відкривати нове, а не переказувати вже відоме іншими словами. Тоді це не наука. Які це можуть бути питання й лінії дослідження? Насамперед, коли ми не просто передаємо факти з життя та діяльності педагога, а намагаємося визначити й оцінити його внесок у розвиток педагогічної науки і освіти, постають такі питання: яку роль в оцінці спадщини педагога відіграє його морально-етичний вибір, а отже – як пов’язані між собою постать і творчість, педагог і влада, педагогіка й політика? У найзагальніших рисах педагогічна спадщина, яку ми оцінуємо через педагогічні праці, – це продукт творчості педагога, підґрунтям якого є родинне виховання і здобута освіта. Чи міг бути випускник радянського інституту чи університету обізнаним з новітніми зарубіжними педагогічними течіями й освітніми технологіями? Якщо так, то як вони характеризувалися в навчальному курсі, чи можна було їх упроваджувати на практиці? Чи авторська навчальна методика могла спиратися на зарубіжний досвід, чи радянська педагогіка – це автономне утворення, яке цілком і повністю регулювалося й

контролювалося комуністичною партією і державою? На все це слід зважати, оцінюючи педагогічну спадщину радянських освітян і зокрема І. Ткаченка.

Але навіть всередині дуже зарегульованого простору завжди є, образно кажучи, можливість для маневру. І якщо в тоталітарній державі опонувати панівним тоді педагогічним концепціям було практично неможливо, то певним способом протидії був сам педагогічний наратив, де можна було хоча б сам спосіб розповіді зробити таким, аби вирізнити його на тлі загальнорадянських педагогічних практик. Наприклад, В. Сухомлинський часто у свої працях дає голос учням, вводячи їхні твори у текст й подаючи для підсилення аргументації тієї чи іншої думки власні художні мініатюри. Припускаємо, що уважне й неупереджене вивчення науково-педагогічних праць, газетних публікацій, листування І. Ткаченка теж може привести дослідника до певних висновків, можливо, й неоднозначних. Розглянемо, наприклад, рукопис виступу Івана Ткаченка «На порозі самостійного життя» (точніше його цифрову копію, розміщену на сайті Педагогічного музею України) [6]. Педагог виголосив цей виступ 11 травня 1978 року, очевидно, перед випускниками Богданівської середньої школи. У невеликому тексті, написаному розмашистим почерком на семи сторінках, цитовано Леніна, Брежнева, Конституцію СРСР, кілька разів згадано комуністичну партію і водночас – прекрасні слова М. Рильського («Ми працю любимо, що в творчість перейшла») та В. Сухомлинського («Героїчне навколо нас, героїчне у нас самих»), а також українське прислів'я («На дерево дивись, як родить, а на людину, як робить»). Тобто навіть у цьому невеличкому тексті наочно бачимо дві ідентичності – офіційну радянську й українську. Як вони співіснували в одній людині, чи переважала якась із них, чи це було гармонійне поєднання (хоча про гармонію тут, мабуть, не варто говорити)? І на ці питання також треба намагатися шукати відповіді.

Досліджуючи постать і спадщину Івана Ткаченка, слід враховувати й те, що він не був пересічним радянським педагогом. Володар однієї з найвищих державних нагород СРСР – звання Героя Соціалістичної Праці – він, безперечно, міг дозволити собі переступати певні межі, був більш вільним у педагогічній творчості. Одним словом – запитань і потенційних ліній

дослідження безліч.

Другий, не менш важливий складник процесу деколонізації педагогічної біографістики – просвітницька діяльність, тобто поширення біографічної інформації про педагогів шляхом проведення науково-практичних заходів, публікації наукових і науково-популярних праць, реалізації біографічних онлайн-проектів у соціальних мережах тощо. Іншими словами, деколонізація – це не лише концептуальні академічні постулати, про що йшлося вище. Це ще й велика робота щодо трансформації інформаційного, зокрема наукового, простору, наповнення його конкретними текстами, до яких не звикли й яких досі не бачили. Це також просвітницька діяльність з поширення нового деколоніального знання, яке, серед іншого, формуватиме сприйняття відмінності і різноманітності як визначальних ознак сучасного мінливого світу. Тут провідну роль мають відігравати й відіграють соціальні інституції пам'яті – музеї, бібліотеки, архіви, які зберігають і надають у суспільне користування національну культурну спадщину, зокрема педагогічну.

Якщо говорити про творчий спадок Івана Ткаченка, то сьогодні його збереження та популяризація здійснюється на основі інноваційних підходів з використанням сучасних інформаційних технологій. Йдеться про оцифрування відповідних документів, які зберігаються у фондах музеїв, бібліотек та архівів, з подальшим наданням зацікавленим відвідувачам доступу до цифрових копій, зокрема онлайн, у формі віртуальних виставок, онлайн-проектів або й за індивідуальними запитами. Продемонструємо це на конкретних прикладах з досвіду діяльності Педагогічного музею України в інтернет-просторі. Йдеться про три вебресурси, на яких представлено персоналію і творчу спадщину Івана Ткаченка.

6 лютого 2024 року, в день народження І. Ткаченка, на офіційній сторінці музею у соціальній мережі «Фейсбук» було опубліковано допис про педагога в межах реалізації онлайн-проекту Педагогічного музею України «Педагогічний календар». Контент проекту містить візуальний та текстовий матеріал: спеціально створений графічний макет з портретом педагога, роками життя, датою народження, логотипом музею, а також біографічний допис [4]. Другий вебресурс – це ютуб-канал музею, де до 105-річчя від дня народження педагога представлено відео

«Іван Ткаченко (1919–1994), педагог, науковець, директор школи, фахівець у галузі трудового виховання». У відео представлено персональний комплекс матеріалів І.Ткаченка, які зберігаються у фондах Педагогічного музею України. Озвучено відеоролик за допомогою штучного інтелекту [3].

Третій вебресурс – сайт музею, на якому персоналія і спадщина педагога представлені у трьох розділах: «Віртуальні виставки. Ювілеї педагогів» [1], «Музейні експедиції» [2] та «Музеї педагогів» [5].

Доступ до зазначених вебресурсів не обмежений ні часовими, ні географічними параметрами, тож зацікавлений віртуальний відвідувач має змогу ознайомитися з ними у будь-який зручний для нього час, з будь-якої точки планети та з будь-якого пристрою.

Підсумовуючи, зазначимо, що деколонізація української гуманітаристики й зокрема педагогічної біографістики, – це колективна діяльність, яка відбувається у двох напрямках: застосування деколоніального підходу у наукових дослідженнях і широка просвітницька робота в інформаційному просторі.

Список використаних джерел

1. До 100-річчя від дня народження Івана Ткаченка (1919–1994), учителя, директора школи, фахівця у галузі трудового виховання. Віртуальні виставки. Ювілеї педагогів. *Педагогічний музей України [офіц. сайт]*, 2019. URL: <http://pmu.in.ua/nogroup/tkachenko/> (дата звернення 06.02.2024).

2. 3 когорти педагогів-практиків. *Музейні експедиції. Педагогічний музей України [офіц. сайт]*, 2019. URL: http://pmu.in.ua/museum_pedagogics/tkachenko-2/ (дата звернення 06.02.2024).

3. Іван Ткаченко (1919–1994), педагог, науковець, директор школи, фахівець у галузі трудового виховання. *Педагогічний музей України [ютуб-канал]*, 2023. URL: https://youtu.be/rj3yLAYI96w?si=Cx59k0dm_CxzD9ys (дата звернення 06.02.2024).

4. Іван Ткаченко (1919–1994). Педагогічний календар 2024. *Педагогічний музей України [офіц. фейсбук-сторінка]*, 2023. URL: <https://www.facebook.com/pedmuzua/posts/pfbid02nPoxLigUDsMT6U6mKbbeOvfXrySEggtwwVZ8bgxgoj5hUyUYDE596Uj9s1BSucJLI> (дата звернення 06.02.2024).

5. Музей Івана Гуровича Ткаченка при Богданівській загальноосвітній школі I-III ст. імені І. Г. Ткаченка Знам'янського району Кіровоградської області. *Музеї педагогів. Педагогічний музей України [офіц. сайт], 2015.* URL: http://pmu.in.ua/pedago_memor_mus_ukraini/musei_ivana_gurovicha_tkachenka/ (дата звернення 06.02.2024).

6. Ткаченко І. На порозі самостійного життя. До 100-річчя від дня народження Івана Ткаченка (1919–1994), учителя, директора школи, фахівця у галузі трудового виховання. Віртуальні виставки. Ювілеї педагогів. *Педагогічний музей України [офіц. сайт], 2019.* URL: <http://pmu.in.ua/nogroup/tkachenko/> (дата звернення 06.02.2024).

Рудницька Тетяна

МАТЕРІАЛИ ПЕРСОНАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ ІВАНА ТКАЧЕНКА (1919–1994) У ФОНДАХ ПЕДАГОГІЧНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНИ

Одним із напрямів діяльності Педагогічного музею України є популяризація спадщини та наукового доробку учених-педагогів, які зробили вагомий внесок в розвиток педагогічної науки і практики.

Іван Гурович Ткаченко – педагог, ініціатор і втілювач новаторських підходів у навчанні і вихованні школярів – помітна постать у освітньому просторі України другої половини ХХ сторіччя.

У фондах Педагогічного музею України зберігаються документи, пов'язані з життям та діяльністю Івана Ткаченка. Це близько 250 одиниць зберігання: особисті документи, фото, книги, а також статті у педагогічній періодиці [1]. Згідно з актами надходження, їх передав до музею сам Іван Гурович 13 квітня 1988 року. Різні особисті документи, такі, як дипломи та посвідчення, демонструють професійну підготовку та педагогічний досвід Івана Ткаченка, свідчать про активну громадянську позицію та участь в громадському житті. Копія трудової книжки та машинопис – список друкованих праць педагога – є важливими джерелами для вивчення його наукової та педагогічної діяльності, допомагають